

TAMMSAARE LOOMINGUST KAUGELT JA LÄHEDALT

29. novembril 2013 toimus Kirjanike Maja saalis A. H. Tammsaare muuseumi 9. sügiskonverents, ühendavaks teemaks „Tegelase jälil. Kirjanduslike karakterite võrdlevaid vaatlusi”. Konverents oli rahvusvaheline, lisaks eesti teadlastele esinesid Tours'i ülikooli professor Philippe Chardin ja Ida-Pariisi ülikooli õppejõud Anne-Marie Le Baillif Prantsusmaalt ning „Tõe ja õiguse” soome keelde tõlkija Juhani Salokannel Soomest (tõlge ilmus 2002–2013). 2009–2010 ilmus „Tõde ja õigus” prantsuse keeles, sestap ehk ka prantslaste suurenenud huvi Tammsaare suurteose vastu.

Philippe Chardin käsitles ettekan-des „Kaunis eesti „õnnetu teadvuse” romaan – Tammsaare „Tõde ja õigus”” teost Euroopa romaani taustal. Ta leidis, et „Tõde ja õigus” on ühelt poolt

rahvuslik suurteos, teisalt aga kosmopoliitne romaan, mille on kirjutanud Euroopa kultuurist läbi imbunud kirjanik. Teos on harukordne ja originaalne süntees mitmest euroopalikust kirjandusžanrist: ühtaegu arenguromaan, allakäiguromaan, talupojaromaan, kooliromaan, lunastusromaan, tagasipöördumise romaan, jõgiromaan, õnnetu teadvuse romaan. Romaani eri osi ühendab intellektuaali teekond peamiselt XX sajandi esimesel poolel. Kõigis teose osades toimub traumaatiline kokkupõrge tegelikkusega. Eriti hakkab silma talupojamaailma erakordne jõhkрус. „Tõde ja õigust” käsitledes nimetas prof Chardin paljusid maailmakultuurist tuntud nimesid: Proust, Musil, Italo Svevo, Spengler, Dostojevski, Dickens, Goethe jne.

Toomas Kiho juhtis oma ettekandes „Varastatud Vargamäe” tähelepanu sellele, et Tammsaare kodu algupärane kohanimi on kadunud. Koguni Tammsaare muuseum asub nüüd Vargamäel, mitte enam Põhja-Tammsaare talus. Samas on Tammsaare nimi kolinud mujale. Seda nime kannavad tänavad, koolid, rahvateatrid, raamatukogud, soveti ajal kandsid ka kolhoosid. On Tammsaare ärimaja, Tammsaare ilusalong, Tammsaare tankla, Tammsaare Chopsticks jne.

Maarja Vaino käsitles ema kuvandit Tammsaare loomingus. On tähelepanuväärne, et paljudel tema teoste tegelastel puudub ema (Ramilda, Erika jt). „Tões ja õiguses” on eriline koht Indreku suhetel oma emaga. Maarja Vaino tutvustas Anton Hansenile 1902. ja 1903. aastal kodust saadetud kirju, mis räägivad ema raskest haigusest. Need kirjad heidavad uut valgust ka Mari surmaepisoodile romaani III osas.

Anneli Kõvamees vaatles romaani „Ma armastasin sakslast” võrdluses Shakespeare'i „Romeo ja Julia” ja Knut Hamsuni „Viktoriaaga”, kahe klassikalise armastuslooga. Aga Tammsaare teosest võib leida ka muinasjutu motiive: vaene poiss läheb laia maailma õnne otsima, kohtub printsessiga, võitleb lohega jne. Sellele viitab ka ettekande pealkiri: „Muinasjutt, armastus ja variatsioonid”.

Päeva teise poole keskseks tegelaseks kujunes „Tõe ja õiguse” IV osa Karin Paas.

Anne-Marie Le Baillif võrdles Tammsaare Karinit peamiselt Emma Bovaryga („Karin Emma Bovary ja Anna Karenina vahel. Kontekst ja teod”). Kumbki neist pole eriti eeskujulik naine, mõlema abielu pole just õnnelik, nii Emma kui ka Karin sooviksid kuuluda ühiskonna kõrgkihti. Emma Bovary on truudusetu, sest ta soovib põgeneda

igapäevaelust, Karin on truudusetu, sest ta soovib meeste kaasabil siseneda rahamaailma. Siiski liigub ta vaid oma abikaasa autoriteedi juurest teise mehe autoriteedi juurde, ta ei suuda teha valikut suuremeelsuse ja isekuse vahel. Karin sooviks olla iseseisev, temasugused naised on omamoodi feminismi eelmäng, kuid ta jääb siiski meestest sõltuvaks.

Juhani Salokannel käsitles oma ettekandes võrdlevalt kaht tegelast soome ja eesti kirjandusest. 20 aastat pärast Maria Jotuni (1911–1943) surma ilmus tema romaan „Vankuv maja” („Huojuva talo”, kirjutatud 1936, ilmunud 1963), mis äratas väga suurt tähelepanu, oli lausa sensatsioon. Teose keskne tegelane on Eero Markku. Jotuni on selles romaanis kujutanud abielu viisil, nagu seda soome kirjanduses varem poldud tehtud, ja tema teoses on üllatavalt palju sarnast „Tõe ja õiguse” IV osaga. Mõlema raamatu tegevus leiab aset maailmasõdadevahelisel perioodil linnakeskkonnas, haritlasseltskonnas. Mõlemad romaanid käsitlevad abielu või täpsemalt öeldes perevägivalda, abielupõrgut. Nii Karinit kui ka Eerot kujutatakse lausa demoniseerivate võtetega. Palju on ühist, kuid on üks oluline erinevus: Karin on naine, Eero Markku aga mees. Ka Maria Jotuni – nagu Tammsaaregi – puhul on räägitud Dostojevski mõjudest.

Teatriteadlane Pille-Riin Purje võrdles Tammsaare Karin Paasi ja Tom Stoppardi Natalie Herzenit („Utopia rannik” II osa), lähtudes Elmo Nüganeni lavastustest ja kahe naisnäitleja huvitavatest tõlgendustest neis lavastustes: Hele Kõrve Karin (Tallinna Linnateater 2006) ja Elisabet Reinsalu Natalie (Eesti Draamateater 2013).

MALL JÕGI